2101000402040003
EXAMINATION FEBRUARY-MARCH 2024
MASTER OF ARTS EXTERNAL PART-2
SANSKRIT PAPER –IX (C)
DHARMA SHASTRA-LEVEL 4

[**Time: As Per Schedule]** **[Max. Marks:100]**

Instructions:
1. Fill up strictly the following details on your answer book
a. Name of the Examination : **MASTER OF ARTS EXTERNAL PART-2**
b. Name of the Subject : **SANSKRIT PAPRT-IX (C) DHARMA SHASTRA -LEVEL 4**
c. Subject Code No : **2101000402040003**
2. Sketch neat and labelled diagram wherever necessary.
3. Figures to the right indicate full marks of the question.
4. All questions are compulsory.

Seat No:

Student's Signature

Q.1 ટૂંકમાં જવાબ લખો. **20**
Answer in briefly.

1. વ્યવહાર અધ્યાયમાં ચર્ચાયેલા વિષયો જણાવો.
   Write subject matter which are discussed in Vyavhar Adhyay.
2. चतुष्पादव्यवहारः ।
3. प्रतिभू ।
4. अधिकारविधि ।
5. सप्रतिबंध-अप्रतिबंध दाय ।
6. शाब्दी भावना ।
7. अप्रतिबंध दाय ।

Q.2 **A. પરિચ્છેદ નું સાનુવાદ સ્પષ્ટીકરણ આપો.** **12**
Explain passages with translation in detail.

1) धर्मशास्त्रसमाचारविरुद्धेन मार्गेण परैराधर्षितोऽभिभूतो यद्राज्ञे प्राड्विवाकाय वा आवेदयति विज्ञापयति चेद्यदि, तदावेद्यमानं व्यवहारपदं प्रतिज्ञोत्तरसंशयहेतुपरामर्शप्रमाण निर्णयप्रयोजनात्मको व्यवहास्तस्य पदं विषयः।

तस्य चेदं सामान्यलक्षणम्। स च द्विविधः शङ्काभियोगस्तत्त्वाभियोगश्चेति। यथाह नारदः (१।९२७)- 'अभियोगस्तु विज्ञेयः शङ्कातत्त्वामियोगतः । शड्काऽसतां तु संसर्गात्तत्त्वं होढाभिदर्शनात् ॥" इति।

2) 'साहसं विषशस्त्रादिनिमित्तं प्राणव्यापादनादि, स्तेयं चौर्यम्, पारुष्यं बाग्दण्डपारुष्यं वक्ष्यमाणलक्षणम्, गौर्दोग्ध्री, अभिशापः पातकाभियोगः, अत्ययः प्राणघनातिपातस्तस्मिन्, द्वन्द्वैकवद्धावादेकवचनम्। स्त्रियां कुलस्त्रियां दास्यां च कुलस्त्रियां चारित्रविवादे, दास्यां खल्वविवादे, विवादयेत् उत्तरं दापयेत्, सद्य एव, न कालप्रतीक्षणं कुर्यात् । अन्यत्र विवादान्तरेषु, काल उत्तरदान कालः, इच्छयाऽर्थिप्रत्यर्थिसभ्यसभापतीनां स्मृत उक्तः ॥

3) मासि मासि प्रतिमासं बन्धकं विश्वासार्थं यदाधीयते, आधिरिति यावत्। बन्धकेन सह वर्तत इति सबन्धकः प्रयोगः तस्मिन्सबन्धके प्रयोगे प्रयुक्तस्य द्रव्यस्य अशीतितमो भागो वृद्धिर्धर्म्या भवति। अन्यथा बन्धकरहिये प्रयोगे वर्णानां ब्राह्मणादीनां क्रमेण द्वित्रिचतुष्पञ्चकं शतं धर्म्यं भवति।

4) पिता यदि दातव्यमृणमदत्वा प्रेतः, दूरदेशं गतः, अचिकित्सनीय व्याध्याद्यभिभूतो वा तदा तत्कृतमृणमाख्यापनेऽवश्यं देयम्, पुत्रेण पौत्रेण वा पितृधनाभावेऽपि पुत्रत्वेन पौत्रत्वेन च, तत्र क्रमोऽप्ययमेव - पित्रभावे पुत्रः, पुत्राभावे पौत्र इति। पुत्रेण पौत्रेण वा निहह्नवे कृते अर्थिना साक्षादिभिर्भावितमृणं देयं पुत्रपौत्ररित्यन्वयः। अत्र 'पितरि प्रोषिते' इत्येतावदुक्तम् कालविशेषस्तु नारदेनोक्तो द्दष्टव्यः 'नार्वाक्संवत्सराद्विशात्पितरि प्रोषिते सुतः। ऋणं दद्यात्पितृव्ये वा ज्येष्ठे भ्रातर्यथापि वा॥" इति।

5) निक्षेपेद्रव्यस्याधारभूतं द्रव्यान्तरं वासनं करण्डादि, तत्स्थं वासनस्थं रूपसंख्यादिविशेषमनाख्याय अकथयित्वा मुद्रितमन्यस्य हस्ते रक्षणार्थं विस्त्रम्भादर्प्यते स्थाप्यते तद्रव्यमौपनिधिकमुच्यते । यथाह नारदः - 'असंख्यातमविज्ञातं समुद्रं यन्निधीयते । तज्जानीयादुपनिधिं निक्षेपं गणितं विदुः ॥

B. પરિચ્છેદનું સાનુવાદ સ્પષ્ટીકરણ આપો. **8**
Explain passages with translation in detail.

1) अपि च मम स्वमनेनापह्यतमिति व्यपदेशो न स्यात् स्वत्वस्य लौकिकत्वे। अपहर्तुरेव तत्र स्वत्वात्। मन्मते त्वपहारस्य निषिद्धत्वेन स्वत्वानुत्पादकत्वादुपपन्नोऽयं व्पदेशः। यदि च सुवर्णत्वादिकमिव तत्र स्वत्वमपि

प्रत्यक्षप्रमाणकं तर्हि सुवर्णत्वादौ यथा न सन्देहस्तस्य स्वमिदमस्य वेत्यपि सन्देहो न स्यान्निर्णीतत्वात्।

2) यच्च जीमूतवाहनेनैव मिताक्षरोक्तम् - 'विभागो नाम द्रव्यसमुदायविजयाणामनेस्वाम्यानां तदेकदेशेषु व्यवस्थापनमिति विभागशब्दार्थ न च सम्बन्धाविशेषात् सर्वेषां सर्वधनोत्पन्नस्य स्वत्वस्य द्रव्यविशेषे व्यवस्थापनं विभाग' इति। एकदेशोपात्तस्यैव भूमिहरण्यादावुत्पन्नस्यविनिगमनाप्रमाणाभावेन वैशेषिकव्यवहारानर्हतयाऽव्यवस्थितस्य गुटिकापातादिना व्यज्जनं विभागः। विशेषेण भजनं स्वत्वज्ञापनं विभाग इति व्युत्पत्या।

3) अङ्गप्रधानसम्बन्धबोधको विधिर्विनियोगविधिः। यथा दध्नाजुहोति' इति। स हि तृतीयया प्रतिपन्नाङ्गभावस्य दध्नो होम संबन्ध विधत्ते 'दघ्नाहोमं भावयेत्' इति। गुणविधौ च धात्वर्थस्य साध्यत्वेनान्वय। क्वचिदाश्रयत्वेनापि । यथा दध्नोन्द्रियकामस्य जुहुयात् इत्यत्र 'दधिकरणत्वेनेन्द्रियं भावयेत्'। तच्च किंनिष्ठमित्याकांक्षायां संनिधिप्राप्तहोम आश्रयत्वेनान्वेति।

Q.3 વ્યવહાર અધ્યાયનો અભ્યાસ હિંદુવિધિ શીખવે છે.- સદ્રષ્ટાંત સમજાવો. **20**
The study of Vyavhar Adhyay teach us Hindu Vidhi- explain with illustration.

અથવા
OR

યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ અનુસાર વ્યવહાર કાર્યમાં રાજાને સહાયભૂત થનાર વ્યક્તિઓ અને સંસ્થાઓ વિષે નોંધ લખો. **20**
Write a note on personas and institutions assisting the king in legal procedure according to Yagyavalkya Smriti.

Q.4 ऋणादानप्रकरणम् વિષે વિગતે ચર્ચા કરો. **20**
Discuss regarding ऋणादानप्रकरणम् in detail.

અથવા
OR

'ननु सर्वोऽपि सप्रतिबंध एव दायः' - આ વિધાનનું સર્મથન કરતી વિરમિત્રો-દયના પૂર્વપક્ષની દલીલો જણાવો. **20**
'ननु सर्वोऽपि सप्रतिबंध एव दायः' - Explain the arguments supporting this statement of the opponent of Veermitroday.

Q.5 વિવેચનાત્મક નોંધ લખો : **20**

Write a critical note:

1) उपनिधिप्रकरणम्

2) साधारणव्यवहारमातृकाप्रकारणं

3) લૌગાક્ષિ ભાસ્કરનું મીમાંસાશાસ્ત્રમાં પ્રદાન.
Contribution to the Mimansha Shastra of Lougakshi Bhaskar.

4) મિત્રમિશ્રનો સમય અને જીવન.
Life and date of Mitramishra.

*****